

BUDOVANIE KNIŽNÉHO FONDU SPOLKU DETVAN V PRAHE DO KONCA 19. STOROČIA

Lukáš Hedmeg (Prešov)

The Development of the Book Collection of the Detvan Association in Prague until the End of the 19th Century

Abstract: At the turn of the 20th century, Slovaks faced new national challenges in the political and social conditions of Austria-Hungary. The Hungarianisation efforts of the Hungarian government along with frequent accusations of pan-Slavism motivated a part of Slovak students coming from a nationally conscious environment to leave for studies in the Czech part of the monarchy. From its foundation in 1882, the Detvan association in Prague planned to develop educational and literary activities with an emphasis on the Slovak language and culture. This led to an urgent need for the establishment of the association's own library, which could be used by its members. The article focuses its attention on the creation and systematic expansion and improvement of the book collection of the Detvan association between 1882 and the end of the 19th century. It primarily deals with the growth, subdivision and genre profiling of the library and, last but not least, also with lending activities, closely associated with that.

Keywords: Detvan association – Prague – book culture – Moravská beseda – Tatra association

Úvod

V podmienkach Rakúsko-uhorského štátneho zriadenia čelili Slováci na prelome 19. a 20. storočia zo strany uhorskej vlády stále sa zhoršujúcej národnostnej situácii a útlaku. Kontinuálne stupňovanie maďarizačných snažení, ktoré sa opieralo o predstavu (fiktívneho) jednotného uhorského (maďarského) národa, postupne znemožňovalo študentom slovenskej národnosti študovať v rodnej reči. Postupný rozvrat slovenského národného školstva, zavŕšený zatvorením troch slovenských gymnázií v rokoch 1874 – 1875,¹ nepochybne prispel k čoraz intenzívnejšej migrácii slovenských študentov na stredné a vysoké školy mimo územia Uhorska. Jednou z najvhodnejších alternatív sa stali České krajiny s ich hlavným mestom, Prahou. Významným faktorom bola jazyková blízkosť medzi Slovákmi a Čechmi a príslušnosť oboch národov do Rakúsko-Uhorska. Ďalším činiteľom, ktorý začal pozitívne vplývať na nárast slovenského študentstva v Prahe, bolo rozdelenie vtedajšej Karlo-Ferdinandovej univerzity, dnešnej Univerzity Karlovej dňa 28. februára 1882 na jej nemeckú a českú časť.² Týmto spôsobom sa pre slovenských študentov otvorila možnosť študovať v príbuznom, českom jazyku. V porovnaní s pomermi, ktoré vládli v uhorskom školstve, bolo teda pochopiteľné, že pronárodne uvedomelé

vrstvy slovenského obyvateľstva začali v zvýšenej miere posielat' svoje deti na štúdiá do Prahy.

Ako priama reakcia na rozdelenie univerzity došlo 15. marca 1882³ v miestnosti pražskej kaviarne, tzv. starej „Slávie“, k vzniku slovenského spolku Detvan. Založený bol malou skupinkou v Prahe študujúcich slovenských študentov. Spolok sa ustanovil konaním svojej prvej valnej „hromady“, pričom na nej boli zvolení aj vôbec prví funkcionári spolku,⁴ ako predseda, podpredseda, jednatel', pokladník, zapisovateľ a tzv. knižník (knihovník). Historicky prvým knihovníkom sa stal vtedajší študent maliarstva, neskorší slovenský spisovateľ, etnograf, maliar, fotograf a spoluzakladateľ časopisu Živena, Pavol Socháš.

Budovanie knižného fondu spolku Detvan

Vo svojich stanovách spolok Detvan deklaroval, že „Cieľom spolku je sústredovať inteligentných Slovákov v Prahe sa združujúcich ku vzájomnému vzdelávaniu a zabávaniu sa.“⁵ Budovaný knižný fond sa stal základným kameňom, na ktorom Detvan postavil svoju výchovno-vzdelávaciu agendu. Na knižnicu taktiež úzko nadväzovala literárno-kritická činnosť, ktorá sa mimoriadne rozšírila najmä v prvej dekádke fungovania spolku (1882 – 1892). Tá spočívala v štúdiu,

¹ Slovenské katolícke gymnázium v Kláštore pod Znievom 3. 10. 1869 – 30. 12. 1874, Osemročné slovenské evanjelické gymnázium vo Veľkej Revúcej 16. 9. 1862 – 20. 8. 1874, Nižšie slovenské evanjelické patronátne gymnázium v Turčianskom Sv. Martine 23. 9. 1866 – 31. 1. 1875.

² HAVRÁNEK 1997.

³ Ústav dejín Univerzity Karlovy a archív Univerzity Karlovy (ÚDAUK) Praha, fond Všestudentsky archiv (VSA), škatuľa (škat.) č. B 319, materiály k spolku Detvan, zápisnica prvej valnej hromady 15. 3. 1882.

⁴ Predsedom sa stal Jaroslav Vlček, podpredsedom a pokladníkom Pavel Kramár, jednatel'om Cyril Ursíny, zapisovateľom a knihovníkom Pavel Socháš.

⁵ ÚDAUK Praha, fond VSA, škat. č. B 319, materiály k spolku Detvan, stanovy spolku Detvan z roku 1882.

prednese a kritike známych diel slovenských či svetových literátov, ako aj viacerých literárne činných detvancov.⁶

Zhodnotiac relevantné zachované archívne materiály môžeme skonštatovať, že budovanie spolkovkej knižnice a s tým spojená knižničná činnosť slovenského spolku Detvan zaznamenali svoj najväčší rozmach v časovom rozmedzí približne prvej dekády fungovania spolku (1882 – 1892/93). Práve v tomto období bol na nich medzi členmi kladený najsignifikantnejší dôraz a sama spolková knižnica zaznamenávala vysoké prírastky čo do počtu titulov, ako aj výtlačkov. Knižničná činnosť pochopiteľne pokračovala aj za rámec roku 1893 a ďalej súbežne prebiehala s ďalšími spolkovými aktivitami, no už nezastávala tak prominentnú pozíciu v spolkovom živote Detvana. To sa aj jasne ukazuje aj v zníženej frekvencii knižničných zápisov v spolkových zápisniciach či v relatívnej strohosti zachovaných knižničných správ.

V historicky prvej knižničnej správe spolku Detvan, prečítanej na II. valnej „hromade“ 20. októbra 1882, knihovník Pavol Socháň konštatuje ako „vytknul si spolok ‚Detvan‘ za cieľ, založiť si svoju knižnicu. Avšak hmotný nedostatok spolku nedovoľoval i na tento odbor svojej činnosti svojou obetavou rukou zasiahnuť tak, ako toho potreba bola vyžadovала“.⁷ Začiatky budovania knižničnej zbierky spolku sa teda stretávali s vážnym nedostatkom finančných prostriedkov, ktoré mohli byť použité na nákup kníh. Nepriaznivú finančnú situáciu sa vedenie spolku snažilo zlepšiť sporadickým výberom menších finančných čiastok od svojich členov. „Obyčajne na schôdzkach usporiadané boli krajiarové zbierky, ktoré na väzbu kníh určené boli“,⁸ no vzhľadom na fakt, že väčšina členov Detvana pochádzala z chudobnejších pomeroch, výťažky z nich ledva pokrývali náklady na opravu už existujúcich exemplárov. Jediný spôsob, akým si teda nové knihy spolok spočiatku zaobstarával, bol v podobe darov. Z väčšej časti knihy darovali jeho činní členovia, ktorí sa týmto spôsobom v štúdiu vzájomne podporovali.⁹ To zapríčinilo, že knižné prírastky pribúdali len pozvoľne. Napriek tomu novozaložená spolková knižnica disponovala 55 zväzkami kníh¹⁰ už približne mesiac od svojho založenia a celkovo 273 zväzkami v čase predloženia správy, v októbri 1882. Medzi nimi boli už vtedy diela autorov najmä staršej slovenskej literatúry, akými boli Andrej Sládkovič, Samo Chalupka, Jozef Miloslav Hurban, Ľudovít Štúr, Svetozár Hurban Vajanský, František Vítzoslav Sasinek, Karol Kuzmány, Daniel Gabriel Lichard, Martin Hattala, Michal Miloslav Hodža, Viliam Paulíny Tóth či Bohuslav Tablic. V knižnom fonde Detvana boli už od jeho počiatkov bohato zastúpení aj českí spisovatelia ako Josef Jungmann, František Ladislav Čelakovský, Karolína Světlá, Sofia Podlipská, Eliška Krásnohorská či František Palacký.

V rámci svetovej literatúry bola knižnica postupne rozširovaná o diela takých literátov ako Johann Wolfgang von Goethe, Gotthold Ephraim Lessing, Friedrich Schiller či William Shakespeare, pričom osobitný akcent začal byť v priebehu rokov postupne kladený na ruskú literatúru. Zastúpený tu bo spočiatku napr. Alexander Sergejevič Puškin. Najštedrejšími darcami kníh boli pravidelne vtedajší spolkový predseda Jaroslav Vlček, knihovník Pavol Socháň, činní členovia Karol Ruppeldt, Juraj Šípka a mnohí ďalší či už vtedy etablovaný spolok Moravská beseda a iní. Tej spolok podaroval niekoľko duplikátov ako výraz vďaky za pomoc a spoluprácu.

Vedúci členovia spolku Detvan si veľmi dobre uvedomovali zásadný význam vzdelania v rodnej reči. V snahe o obranu proti pomaďarčovaniu zamýšľali využívať budovanú knižnicu a knižnično-literárnu činnosť ako nástroj pre spoznávanie a rozvoj národnej literatúry a kultúry. Socháňov nástupca na poste knihovníka, študent medicíny Jozef Brežný, vo svojej správe z marca 1883 zdôrazňoval, že „bez vzdelanosti mať slobodu je toľko asi, jako dať brytву decku do rúk! Prameňom z ktorého v najväčšej miere môžeme vzdelanie si nadobudnúť je: knižnica, tejto v prítomných časoch málo kto má tak za potreby jako my Slováci, lebo tunajšia slovenská knižnica nemá len k tomu slúžiť, aby sme z nej čerpaly naše národné povedmia, poučenia a poznávali plody našich veľkých mužov, ale aby sme ich i zachránili jako drahocenné poklady národa nášho, keď na pôde, na ktorej sa zrodily nie sú doma, kde sa poľuje na slovenskú knihu ani na škodnú divú zver...“¹¹

Ďalšou známou osobnosťou, ktorá zastávala post knihovníka, bol napr. aj vyštudovaný lekár a popredný slovenský prozaik Ladislav Nádaši Jégé, ktorý ako knihovník pôsobil v roku 1884. V danom roku napr. Nádaši konštatuje, že všetky z celkovo 199 knižných výtlačkov, ktoré v ten rok spolok získal, boli spolku darované. Zaujímavosťou je, že sporadickým donátorom bol aj spolok slovenských študentov Tatran vo Viedni, s ktorým Detvan dlhodobo udržiaval priateľské kontakty a korešpondenciu, v ktorej sa členovia navzájom oslovovali ako bratia. Tatran napr. v roku 1884 daroval spolku Detvan 146 z celkového počtu 199 získaných kníh.¹² Spolok však nemal v tomto období ešte vlastnú, permanentnú miestnosť, v ktorej by sa mohol stretávať. Túto úlohu zastupovali miestnosti v rôznych pražských hostincoch, kde bola v kovovej „kasni“ uložená aj celá knižnica. Detvan tieto miesta sporadicky menil. Napr. v letnom období (semestri) akademického roka 1886/1887 sa spolok spolu so svojou knižnicou presťahoval z miestnosti hostinca u Mišku do miestnosti hostinca U Jeřábka, kde ďalej prebiehali týždňové a valné stretnutia, pričom za presťahovanie spolok zaplatil 2 zl.¹³

⁶ JURČIŠINOVÁ 2010b.

⁷ ÚDAUK Praha, fond VSA, škat. č. A 334, materiály k spolku Detvan, knižničná správa 20. 10. 1882.

⁸ Tamže.

⁹ MEČIAR 1932.

¹⁰ ÚDAUK Praha, fond VSA, škat. č. B319, materiály k spolku Detvan, zápisnica III. riadnej týždňovej schôdzky 15. apríl 1882.

¹¹ ÚDAUK Praha, fond VSA, škat. č. A 334, materiály k spolku Detvan, knižničná správa 16. 3. 1883.

¹² Tamže, materiály k spolku Detvan, knižničná správa z 18. 3. 1884.

¹³ Tamže, materiály k spolku Detvan, knižničná správa 19. 10. 1887.

Vzhľadom na to, že väčšina nových kníh v knižnici bola spolku v tomto období darovaná, ich výber nebol schvaľovaný knihovníkom či spolkovým výborom. Vďaka tomu sa v priebehu rokov začali v knižnom fonde pravidelne akumulovať menšie množstvá duplicitných exemplárov. Tie boli príležitostne podarované spriatelneným spolkom či organizáciám. V knižničnej správe z 30. októbra 1888 sa napr. dozvedáme, že zo spolkovej knižnice sa za uplynulý polrok vyčlenilo 138 nepotrebných diel v 162 výtlačkoch.¹⁴ Takýmto spôsobom spolok Detvan v rámci sledovaného obdobia daroval knihy napr. Moravskej besede či Slovenskému spolku v Budapešti.

Nepriaznivá finančná situácia v rámci spolkovej pokladnice výrazne redukovala možnosť nákupu nových kníh, ktoré ako sme už spomínali, vo väčšine pribúdali formou daru. Vďaka zvýšenej akumulácii peňazí, plynúcich najväčšou mierou od prispievajúcich členov, sa začiatkom roka 1888 predmetná situácia v spolkovej knižnici výraznejšie zlepšila. Na VIII. mimoriadnej valnej „hromade“, ktorá sa konala 4. februára 1888, podal člen spolku a neskorší významný slovenský prozaik Ladislav Nadaši návrh na uvoľnenie sumy 100 zl., ktoré by boli použité na zveľadenie knižnice novými titulmi. Po búrlivej debate bol medzi členmi spolku (boli medzi nimi Štefan Daxner ml., Ladislav Nadaši Jégé, Dušan Makovický, Ján Slabej a Michal Ursíny) tento návrh odsúhlasený. Splnomocnená na to bola tzv. knižničná komisia na čele s Daxnerom ml. V jej právomoci bolo nakupovať s daným rozpočtom slovenské, ako aj cudzojazyčné knihy.¹⁵ Činnosť komisie pokračovala ďalej ešte niekoľko rokov, pričom rozpočet bol po minútí prostriedkov opätovne navýšený. O tomto spolkovom výdavku nachádzame zmienku aj v knižničnej správe z 24. marca 1888,¹⁶ kde vtedajší knihovník Gustáv Novomestský bližšie špecifikuje počet a povahu zakúpených kníh, a uvádza, že sa zakúpilo celkovo 36 diel, všetky inojazyčné, prevažne však v ruskom jazyku.

Odkazujúc na mierne zlepšenú finančnú situáciu spolku knihovník Gustáv Novomestský vo svojej správe z 30. marca 1889 píše, že „*spolok mohol pomýšľať na reorganizáciu knižnice, ktorá do tých čias v žiadnom ohľade nevyhovovala požiadavkom členstva.*“¹⁷ Spomínaná reorganizácia primárne znamenala nákup nových knižných titulov, zväčša opäť v ruskom jazyku, a taktiež odkúpenie časti knižnice z osobnej pozostalosti Jozefa Miloslava Hurbana (14 diel v 29 zväzkoch), ktorý umrel ešte vo februári 1888.¹⁸ Ďalej došlo k odstráneniu prebytočných či príliš poškodených kníh a tiež sa pristúpilo k novému zoradeniu všetkých zostávajúcich výtlačkov podľa jazykového kľúča. S novou organizáciou súvisela

samozrejme aj potreba vytvoriť nový katalóg kníh. V knižničných správach sa okrem výpočtu zadovážených titulov príležitostne objavujú aj zoznamy kníh, ktoré si spolok ešte len objednal. Takto sa dozvedáme, že napr. v akademickom roka 1888/1889 Detvan očakával doručenie *Dejín literatúry na Slovensku* od prvého predsedu spolku Jaroslava Vlčeka, či prvý a druhý diel *Ottovho náučného slovníka*.¹⁹

Zlepšená finančná situácia a s tým spojené vyššie vynaložené výdavky na knižný fond Detvana sa jednoznačne premietli aj do optimistickejšie ladených knižničných správ. V správe z konca marca 1890 Novomeský skonštatoval, že „*ako knihovník celú dobu so záľubou som sledoval veľačenie a kryštalizovanie našej knižnice, smerujúce postupne k tomu, by knižnica naša bola predovšetkým knižnicou spolku slovenského a by vyhovovala všestranným požiadavkom členstva.*“²⁰ Priznáva však, že knižný fond mal vážne nedostatky najmä v oddieloch staršej slovenskej literatúry, kde chýbalo pomerne veľké množstvo dôležitých titulov. V predmetnej správe ale ďalej uvádza, že vyplnením tejto pomyslenej medzery a nákupom chýbajúcich kníh bol poverený on spolu s detvancom, medicom Jánom Slabejom. Detvan si v tomto období taktiež mohol dovoliť kúpu druhej „kasny“ na knihy, keďže tá existujúca, uložená v miestnosti „Ruskej kaviarne“, už priestorovo nepostačovala. Snaha o doplnenie chýbajúcich titulov staršej slovenskej literatúry bola zdôrazňovaná aj v ďalších knižničných správach, ktoré sa ale od rokov 1891 – 1892 stávajú stále jednoduchšími a skromnejšími na informácie, čo sťažuje vyvodzovanie relevantných informácií a záverov. V roku 1892 spolok začal aj vlastnú vydavateľskú činnosť vydaním reprezentatívneho almanachu pri príležitosti 10. výročia založenia spolku pod názvom *Detvan. Výber prác, čítaných v spolku roku 1891 – 1892*.²¹

Nižšie prikladáme súhrnnú tabuľku č. 1., ktorá v rámci sledovaného obdobia zachytáva najdôležitejšie údaje o budovaní knižného fondu, ktoré bolo možné zo zachovaných archívnych materiálov zistiť. Medziročné poklesy kníh, ktoré sa v tabuľke sporadicky objavujú, boli zväčša spôsobené darovaním či vyradovaním niektorých kníh z dôvodu prílišnej duplicity daného titulu, zničenia výtlačku, straty, prípadne nevrátenia knihy členom, ktorý si ju vypožičal ako posledný. Problematickým sa ukázalo odlišovanie medzi počtom jednotlivých literárnych titulov a ich výtlačkami, keďže niektoré knižničné správy si tieto dva pojmy voľne zamieňajú. Taktiež evidencia výdavkov na knižničnú činnosť bola častokrát vedená len marginálne, čo sa odrazilo v pomerne skromnom množstve zistených údajov.

¹⁴ Tamže, materiály k spolku Detvan, knižničná správa 30. 10. 1888.

¹⁵ ÚDAUK Praha, fond VŠA, škat. č. B319, materiály k spolku Detvan, zápisnica VIII. valnej hromady 4. 2. 1888.

¹⁶ ÚDAUK Praha, fond VŠA, škat. č. A 334, materiály k spolku Detvan knižničná správa 24. 3. 1888.

¹⁷ Tamže, Knižničná správa 30. 3. 1889.

¹⁸ Tamže, telegram o smrti Jozefa Miloslava Hurbana 22. 2. 1888.

¹⁹ Tamže, knižničná správa 30. 10. 1889.

²⁰ ÚDAUK Praha, fond VŠA, škat. č. A 335, materiály k spolku Detvan, knižničná správa 30. 3. 1890.

²¹ DETVAN 1892.

Mesiac/Rok	Počet knižných		Počet časopiseckých titulov v čítárni	Výdavky (v zlatých a grajciaroach)		
	diel	zväzkov		na nákup nových kníh	na viazanie a opravu kníh	na predplatné časopisov
10/1882	-	273	2	0	1.25	4.50
3/1883	-	312	5	-	-	16
11/1883	-	414		1.90	3.18	9.50
3/1884	527	640	9	-	-	-
11/1884	556	669		-	-	5.70
3/1885	583	700	9	-	-	2.32
10/1885	591	708		-	-	-
3/1886	611	729	8	-	-	3.25
10/1886	412	614		13.24		10.30
3/1887	424	526	8	-	-	-
10/1887	436	538		5.90		-
3/1888	615	718	8	24.45	0.45	2
10/1888	584	668		96.70	-	6.60
3/1889	459	622	7	1.20	39.11	3
10/1889	479	642		13.35		1.40
3/1890	528	701	9	10	-	9.50
10/1890	541	711		6.80	9	11.10
3/1891	579	770	9	35.19		
10/1891	597	788		1.60	-	3
4/1892	644	825	12	29.67		10
10/1892	-	-		8.85		0
3/1893	-	905	11	3.32		
10/1893	-	918		1.20		
3/1894	-	930	9	0.90		
10/1894	-	951		-		
3/1895	-	958	-	-		
11/1895	-	952	-	-		
5/1896	-	968	-	-		
10/1896	938	945	-	-		
4/1897	988	995	11	21.35		
10/1897	1116	1143	12	-		
4/1898	-	1154	-	-		
10/1898	-	-	-	18.17		
4/1899	-	968	-	16.65		
10/1899	-	1001	-	-		
3/1900	-	1010	-	-		
10/1900	-	-	12	-		

Tabuľka č. 1²²

²² Tabuľka č. 1. je zostavená z: ÚDAUK Praha, fond VŠA, škat. č. A 334, materiály k spolku Detvan, knižničné správy z rokov 1882 – 1889, Novinárske správy 1882 – 1889, škat. č. A 335, materiály k spolku Detvan, knižničné správy z rokov 1890 – 1900, novinárske správy 1890 – 1900.

K budovaniu knižného fondu a rozvoju knižničnej a literárno-kritickej činnosti v tomto období najvýraznejšou mierou prispeli také osobnosti, akými boli napr. už spomínaný Ladislav Nádaši či Matej Bencúr, neskôr známejší pod svojím umeleckým pseudonymom Martin Kukučín.²³ Bencúrove názory na literatúru boli na pôde spolku veľmi rešpektované. Pri viacerých príležitostiach ho detvanci žiadali o rady týkajúce sa rastu a interného usporiadania spolkovej knižnice či obstarávania vhodných nových titulov do nej (kníh a brožúrok). Tie mal za úlohu prezrieť a na stretnutiach následne na zakúpenie odporučiť či zamietnuť. Svedectvom, že Bencúr sa tejto úlohy zhostil svedomito, je aj napr. jeho ostré odmietnutie návrhu o zakúpenie *Antológie poetickej literatúry nemeckej* od Františka Otta Matzenauera, (pseudonym M. Beňovský), „ponevác preklady Beňovského neplynú veľikou korektnosťou“.²⁴ Sporadicky sa prihovárал za predplatenie rôznych časopisov, ako napr. *Časopis českého studentstva* či beletristický časopis *Niva*.²⁵

Pokiaľ ide o žánrovú profiláciu spolkovej knižnice, tá reflektovala aktuálnu agendu a členské zloženie Detvana. V prvých rokoch budovania fondu výrazne prevažovali jazykovedné, prozaické i básnické diela mladšej, ale aj staršej slovenskej literatúry. Postupne sa rozširoval okruh zahraničných autorov so zameraním na ruskú, ale aj českú či nemeckú tvorbu. Kontinuálne sa zväčšoval počet filozoficky či humanitne zameraných diel. S nárastom počtu študentov medicíny, techniky či architektúry sa do spolkovej knižnice začali v zvýšenej miere nakupovať tituly z biológie, geografie, fyziky či stavebníctva.

Potreba právne ošetriť v budúcnosti zamýšľanú knižničnú činnosť vnútorným, všeobecne záväzným dokumentom, sa objavila už na zakladajúcej valnej „hromade“ 15. marca 1882,²⁶ kedy v záznamoch bližšie nomenovaný cisársky komisár, ktorý na hromade musel byť povinne prítomný,²⁷ navrhhol vytvorenie mimo ďalších aj knižničného poriadku. Jeho pracovná verzia bola predstavená a s menšími korekciami hneď aj prijatá na v poradí tretej riadnej týždennej schôdzi, konanej 15. apríla v miestnosti hostinca „Anglickej kráľovnej“.²⁸

Poriadok²⁹ vo všeobecnosti upravoval fungovanie spolkovej knižnice, definoval základné práva a povinnosti knihovníka a ostatných členov spolku voči knižnici a medzi sebou. Stanovoval, že budovaná knižnica bude obsahovať knihy, ako aj časopisy, pričom konkrétnejšie upravoval klasifikáciu kníh. Tie rozdeľoval do dvoch základných oddelení a to na knihy slovenské a inojazyčné. Obe oddelenia boli ešte vnútorne delené na knihy zábavné a vedecké, čím dohromady

vznikli štyri základné kategórie klasifikácie kníh (1.§.). Každý riadny (činný)³⁰ člen spolku si mohol od knihovníka, ktorý ako jediný mal túto kompetenciu, vypožičať maximálne 4 knihy na dobu jedného mesiaca (2.§.). Ak ale tieto tituly neboli nikým žiadané, smel si ich ponechať ešte ďalší mesiac (3.§.). Ošetrované boli taktiež rezervácie už vypožičaných titulov (4.§.) či spôsob náhrady v prípade poškodenia či straty exempláru (5.§.). V prípade nedodržovania poriadku hrozila penalizácia vo forme straty výpožičného práva (6.§.). Ak člen spolku svoju výpožičku do 2 mesiacov nevrátil, bola mu uložená pokuta 10 grajciarov (kr.) mesačne za každú knihu (7.§.). Zodpovednosť za udržiavanie činnosti knižnice, kontrolu nad obehom kníh a permanentným indexovaním zmien v prípade rozširovania či redukcie počtu výtlačkov poriadok ukladal knihovníkovi až kým sa funkcie neujme jeho nástupca (8.§.).

Z doterajšieho výskumu archívnych fondov vyplýva, že poriadok³¹ bol revidovaný len raz, a to v roku 1889.³² Medzi najmarkantnejšie zmeny patrila absencia presnej klasifikácie kníh spolkovej knižnice. Namiesto toho poriadok len jednoducho odkazoval na knižničný katalóg (1.§.). Ďalej došlo k splnomocneniu dvoch revízorov (3.§.), či zavedeniu povinnosti si zvlášť cenné knihy vypožičať so súhlasom spolkového výboru (v prípade činných členov) alebo zložiť výborom určenú kauciu (v prípade zakladajúcich a prispievajúcich členov (10.§.)).

Zachované knižničné záznamy a oba knižničné poriadky spred a aj po veľkej reorganizácii z roku 1889 nám prezrádzajú okrem presných počtov výtlačkov ich rozdelenie do jednotlivých kategórií, ako aj spôsob, ako k nim spolok prišiel, resp. konkrétneho donátora knihy. Po prevedení už spomínanej reorganizácie knižnice a vytvorení nového knižného katalógu, boli knihy inojazyčné neskôr ešte prerozdelené podľa jednotlivých jazykov na české, ruské, nemecké a inojazyčné. Ďalej spolková knižnica obsahovala kalendáre a viazané časopisy. Napr. k 30. októbru 1890 sa v knižnom fonde Detvana nachádzalo 541 titulov v celkovo 711 zväzkoch. Z toho: A) vedecké knihy slovenské: 64 diel (d.) v 79 zväzkoch (z.), B) zábavné knihy slovenské: 85 d. v 115 z., C) knihy české: 194 d. v 213 z., D) knihy ruské: 43 d. v 67 z., E) knihy nemecké: 77 d. v 90 z., F) časopisy: 45 d. v 114 z., G) kalendáre: 25 d. v 25 z., I) knihy vedecké a odborné: 8 d. v 8 z.³³

Ku knižnici patrila aj čítareň, v ktorej sa mohli členovia zoznámiť s dennou tlačou tak slovenskou, ako aj českou či maďarskou. Prvé zmienky o nej nachádzame v novinárskej správe z 20. októbra 1882, ktorú spísal už spomínaný prvý

²³ BUBLÁVEK 1914.

²⁴ ÚDAUK Praha, fond VŠA, škat. č. B 319, materiály k spolku Detvan, zápisnica II. riadnej týždňovej schôdzky 25. 4. 1890.

²⁵ Tamže, zápisnica IV. riadnej týždňovej schôdzky 9. 1. 1892.

²⁶ ÚDAUK Praha, fond VŠA, škat. č. A 334, materiály k spolku Detvan, zápisnica prvej valnej hromady 15. 3. 1882.

²⁷ Zákon *O práve spolčovacím*²⁷ z 15. novembra 1867 č. 134/1867 f.z. Dostupný online: http://spolky.profitux.cz/zakony/z_1867c.html.

²⁸ ÚDAUK Praha, fond VSA, škat. č. B319, materiály k spolku Detvan, zápisnica III. riadnej týždňovej schôdzky 15. apríl 1882.

²⁹ ÚDAUK Praha, fond VSA, škat. č. A334, materiály k spolku Detvan, knižničný poriadok spolku Detvan v Prahe 14. 4. 1882.

³⁰ Spolkové stanovy z roku 1882 rozpoznávali celkovo 4 druhy členov, a to čestných, zakladajúcich, prispievajúcich a činných.

³¹ Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (LA SNK) Martin, sign. 219 AT 16. Knižničný poriadok slovenského spolku Detvan v Prahe 16. 10. 1889.

³² Spolu s novo schválenými stanovami a jednacím poriadkom spolku Detvan knižničný poriadok vytlačil v počte 50 kusov Karol Salva vo svojej knihtlačiarňi v Ružomberku a to bez nároku na honorár. ÚDAUK Praha, fond VSA, škat. č. A334, materiály k spolku Detvan, list Karola Salvu spolku Detvan 28. 12. 1889.

³³ ÚDAUK Praha, fond VŠA, škat. č. A 335, materiály k spolku Detvan, knižničná správa 30. 10. 1890.

spolkový knihovník Pavol Socháň. V nej konštatoval, že „Slov. spolok ‚Detvan‘ z hmotného nedostatku krom ‚Slovenských Pohľadov‘ Sv. Hurbanových a ‚Národných Novín‘, ktoré slavná redakcia za polovičnú cenu posielat’ ráčila, za čo jej naše vďaka vysloviť povinní sme, nestačil viacej časopisov odoberat’.“³⁴ Spolková čítareň sa teda stretávala s obdobnými finančnými problémami ako knižnica. Na žiadosť spolku boli redakciami jednotlivých periodík Detvanu posielané výťažky zväčša za zľavnenú či polovičnú cenu, poprípade i zdarma ako výraz dobrej vôle v spoločnom úsilí. Z novinárskej správy z marca 1883 sa dozvedáme, že celková suma, ktorú spolok vydal za minulé obdobie na ročné predplatné štyroch slovenských a jedného českého časopisu, bola 16 zl.³⁵ Túto pomerne vysokú sumu Jozef Brežný odôvodnil, píšuc, že „je to súčet veru dost’ veľký pre náš spolok my by sme snád’ dostávali naše časopisy i celkom zdarma keď ale povážime terajšie našské pomery so žiaľom musíme konštatovať že ony nemajú moc predplatiteľov, preto našou povinnosťou je neľutovať ani poslednie filliaru a prispieť im k podpore kým nám nesvitnú lepšie časy a ony na takuto podporu utisknutí nebudú!“³⁶ V priebehu nasledujúcich rokov sa zoznam v čítarni dostupných periodík postupne rozširoval. Nachádzali sa tu *Národné noviny*, *Slovenské Pohľady*, *Černokňažník*, *Národný hlásnik*, *Cirkevné listy*, *Katolícke noviny*, *Korúhev na Sione*, *Evangelický cirkevník*, *Literárne listy*, *Niva*, *Dom a Škola*, *Čas*, *Obzor* či *české časopisy*, ako *Časopis československého studentstva* a *Hlasy z vysokých škol*. Z cudzojazyčných to boli napr. periodiká *Fuggetlenség*, *Nemzet* či *Budapesti Hirlap*, ktoré spolku príležitostne posielal Slovenský spolok v Budapešti. Detvan počas rokov taktiež nepravidelne dostával niekoľko zahraničných periodík, ako napr. časopis *Lužica*, *Amerikánske noviny*, *Svetlo z Ameriky*, *Slovak v Amerike* či *Jednota z Ameriky*.³⁷

V posledných rokoch sledovaného obdobia knižničné správy buď absentujú úplne z dôvodu nevypracovania či neodovzdania do archívu, alebo sú mimoriadne stručné a obmedzujú sa len na informatívne zhrnutie aktuálneho počtu literárnych diel. Strohosť knižničných záznamov od rokov 1892 – 1893 čiastočne naznačovala a reflektovala zmenu v orientácii spolku z výchovno-vzdelávacej agendy na viac politickú a pronárodnú.

V priebehu ďalších rokov medzi spolky, ktoré Detvanu knihy sporadicky darovali, prípadne si ich vzájomne vymieňali, patrila napr. aj Československá jednota. Ako Jurčišinová píše, časť detvancov „sa podieľala nielen na prípravných prácach na založení ČJ, ale niektorí nechýbali ani na usta-

novujúcej schôdzi ČJ 7. mája 1896. V nasledujúcich rokoch oba spolky úzko spolupracovali. Členovia Detvana sa zúčastňovali na činnosti ČJ a ČJ poskytovala spolku Detvan rôznu, najmä však finančnú pomoc pri realizácii jeho úloh“.³⁸

Budovanie knižného fondu Detvana kontinuálne pokračovalo, pravda už v pomalšom tempe, až do zatvorenia spolku z dôvodu vypuknutia I. svetovej vojny v roku 1914. Činnosť Detvana bola obnovená konaním jeho prvej povojnovej riadnej schôdzky 2. marca 1919. „Pod vedením Alojzie Rigellovej na ňom predniesli svoje správy jednatel’, pokladník, knihovník a revízor spolku. Tí skonštatovali, že následkom nečinnosti spolku, obdobia trvajúceho štyri a pol roka, bol celý majetok v neporiadku. Zvlášť, čo sa týka spolkovej knižnice, nakoľko veľa z vypožičaných kníh pred vojny sa nevrátilo. Uzniesli sa, že bude zriadená komisia, zodpovedná za opätovné zriadenie knižnice a vypracovanie jej knižničného poriadku.“³⁹ Ako Koval’ poznamenáva, nepriaznivý stav knižného fondu spolku sa nezmenil ani na začiatku roku 1920 a k jeho revitalizácii dochádzalo len postupne.⁴⁰

Záver

Budovanie knižného fondu spolku Detvan a naň nadväzujúca knižničná činnosť bola v prvej dekáde (1882 – 1892) existencie spolku jednou z najvýraznejších a najdôležitejších činností, ktoré sa na jeho pôde diali. Podporovala vzdelanosť v rodnej reči Slovákov, ktorá bola čoraz progresívnejšie obmedzovaná v domácich podmienkach Uhorska. Umožňovala slovenským študentom spoznávať cez literárne a odborné diela v slovenčine vlastnú kultúru a výrazne u nich pomáhala vo vytváraní národného povedomia. Taktiež svojou širokou profiláciou na viaceré národné literatúry, ako aj na rôzne humanitné či technické vedné odbory, umožnila členom Detvana vzdelávať sa v jednotlivých ich študijných odboroch. V neposlednom rade jej vďačíme za vychovanie skupiny mladých, národne uvedomelých osobností, z ktorých sa viacerí ďalej angažovali v národnostnom živote Slovákov.

Prameny:

Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (LA SNK) Martin, sign. 219 AT 16. Knižničný poriadok slovenského spolku Detvan v Prahe 16. 10. 1889.

Ustav dejín a archiv Univerzity Karlovy (ÚDAUK) Praha, fond Všestudentsky archiv (VŠA), škatule č. A 334, A 335, B 319, materiály k spolku Detvan.

³⁴ Tamže, škat. č. A 334, materiály k spolku Detvan, novinárska správa 20. 10. 1882.

³⁵ Boli to *Národné noviny* (6 zl. ročne), *Slovenské pohľady* (3 zl. ročne), *Obzor*, *Černokňažník*, a české periodikum *Hlasy z vysokých škol*.

³⁶ ÚDAUK Praha, fond VŠA, škat. č. A 334, materiály k spolku Detvan, knižničná správa 16. 3. 1883.

³⁷ Napr. za zimné obdobie akademického roka 1892/1893 dostával spolok Detvan bezplatne po jednom výťažku *Národných novín*, *Černokňažníka*, *Slovenských pohľadov*, *Katolíckych novín*, *Literárnych listov*, *Cirkevných listov*, *Obzoru*, *Svetla z Ameriky*, *Slovaka v Amerike* a *Jednotu z Ameriky*, a odoberal po jednom exemplári *Domu a školy*. ÚDAUK Praha, fond VŠA, škat. č. A 334, materiály k spolku Detvan, novinárska správa 29. 3. 1893.

³⁸ JURČIŠINOVÁ 2010a, s. 91 – 92.

³⁹ KOVAL’ 2011, s. 132.

⁴⁰ V súčasnosti nie je známe, či sa knižný fond Detvana, prípadne niektorá jeho časť po rozpustení spolku v roku 1951 zachovala v niektorej z archívnych, muzeálnych či podobných kultúrnych ustanovizní v Českej a Slovenskej republike.. Autorovi prispievku je doposiaľ známe umiestnenie len jediného knižného titulu (oddelení knižní kultúry, fond *Obrození*, sign. 8 D 13), ktorý v minulosti patril do knižnice Detvana. Konkrétne ide o *Básnické umenie (Umění básnirské)* od francúzskeho básnika Nicolasa Boileau-Despréaux, preložené Bohuslavom Tablicom a vydané v Budínskej kráľovskej tlačiarňi v roku 1832. Kniha neskôr prešla do vlastníctva literárneho historika a prvého predsedu Detvana, Jaroslava Vlčka. Ako súčasť jeho knižnej pozostalosti bola odovzdaná Knižnici Národného muzea, kde je aj uložená.

Zákon O práve spolčovacím z 15. novembra 1867 č. 134/1867 ř.z. Dostupný online:
http://spolky.profitux.cz/zakony/z_1867c.html.

Literatura:

BUBLÁVEK 1914: BUBLÁVEK, František. *Slovenský spolk Detvan v Prahe 1882 – 1914*. Praha: Nákladem Slovenského spolku Detvan v Prahe 1914.

DETVAN 1892: DETVAN. *Výber prác, čítaných v spolku v roku 1891 – 1892*. Turčiansky Sv. Martin: Tlačou kníhtlačiarско-účastinného spolku – Nákladem spolku Detvan, 1892.

HAVRÁNEK 1997: HAVRÁNEK, Jan (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy III (1802 – 1918)* Praha: Karolinum, 1997.

JURČIŠINOVÁ 2010a: JURČIŠINOVÁ, Nadežda. *Československá jednota a Slováci (Kultúrno-spoločenské aktivity spolku) (1896 – 1914)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove , 2010

JURČIŠINOVÁ 2010b: JURČIŠINOVÁ, Nadežda. Zameranie činnosti slovenského spolku Detvan v Prahe (1882 – 1914). *Annales historici Presovienses* 9, 2010, s. 136 – 157.

KOVAĽ 2011: KOVAĽ, Peter. Slovenský študentský spolok Detvan v prvých poprevratových rokoch (1919 – 1920). *Annales historici Presovienses* 11, 2011, s. 131 – 143.

MEČIAR 1932: MEČIAR, Stanislav (ed.). *Detvan 50. rokov v Prahe: rozpomienky, štúdie, úvahy*. Praha: Slovenský spolok Detvan: Matica slovenská, 1932.

Mgr. Lukáš Hedmeg
Inštitút histórie Filozofickej fakulty
Prešovskej univerzity v Prešove
Ulica 17. novembra 1
080 01 Prešov